

יסודות

מאוצרות רבנו הרמב"ן

פרשת יתרו תש"פ (שנה ג' גליון עג')

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהְיוֹ מִדְּיָן חֵתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה
וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיָא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. [יח, א]

כבר נחלקו רבותינו (מכילתא כאן, זבחים קטז). בפרשה הזאת. יש מהם אומרים כי קודם מתן תורה בא יתרו כסדר הפרשיות, ויש מהן שאמרו שאחר מתן תורה בא. וזה ודאי יסתייע מן הכתוב (פסוק ה) שאמר ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלקים. הנה אמר שבא אליו בחנותו לפני הר סיני שחננו שם שנה אחת, וזה טעם אשר הוא חונה שם.

אֲנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ
אֱלֹקִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי. [כ, ב]

הדבור הזה מצות עשה, אמר אנכי ה' יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ה' והוא אלקים להם. כלומר, הווה קדמון, מאתו היה הכל בחפץ ויכולת, והוא אלקים להם שחייבים לעבוד אותו. ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כי הוצאתם משם תורה על המציאות ועל החפץ, כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאו, וגם תורה על החדוש, כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו, וכבר רמזתי עוד למעלה (יט כ) טעם שני השמות הקדושים על דרך האמת. וזו המצוה תקרא בדברי רבותינו (ברכות יג) קבלת מלכות שמים.

ונאמרו כל הדברות כלן בלשון יחיד, אלקיך, אשר הוצאתיך, ולא כאשר התחיל להם אתם ראיתם, שמעו תשמעו (לעיל יט ד ה), להזהיר כי כל יחיד מהם יענש על המצות, כי עם כל אחד ידבר ולכל אחד יצוה, שלא יחשבו כי אחר הרוב ילך והיחיד ינצל עמהם, ויבאר להם משה זאת הכוונה בסוף התורה בפרשת אתם נצבים (דברים כט ז).

וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֵלֶיךָ וְלֹא תִירָא אֶת הָאֱלֹהִים אֲחֵרִים. [כ, ו]

הנראה ממשמעות הכתוב שזו הבטחה בענין המצות האלו אשר הזכיר, יאמר כי הוא עושה בהן חסד לאלפים לאהביו הם המוסרים נפשם עליו, כי המודים בשם הנכבד ובאלקותו לבדו וכפרו בכל אלוה נכר ולא יעבדו אותם עם סכנת נפשם, יקראו אוהביו, כי זו היא האהבה שנתחייבנו בה בנפשותינו, כמו שאמר (דברים ו ה) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, שתמסור נפשך וחייך באהבתו, שלא תחליפנו באל אחר, ולא תשתף עמו אל נכר. ולכך נאמר באברהם (ישעיהו מא ח) זרע אברהם אוהבי, שנתן נפשו שלא יעבוד עבודה זרה באור כשדים. ושאר הצדיקים יקראו שומרי מצותיו. ורבים פירשו (רמב"ם בפירוש משנה סנהדרין ריש פרק י) כי אוהביו העובדים מאהבה שלא על מנת לקבל פרס כמו שהזכירו חכמים (אבות פ"א מ"ג). ומצאתי במכילתא (כאן) לאוהבי זה אברהם וכיוצא בו. ולשומרי מצותי אלו הנביאים והזקנים. רבי נתן אומר לאוהבי ולשומרי מצותי אלו שהם יושבים בארץ ישראל ונותנין נפשם על המצות. מה לך יוצא ליהרג על שמלתי בני. מה לך יוצא לישראל, על שקראתי בתורה. מה לך יוצא ליצלב על שאכלתי את המצה. מה לך לוקה מאפרגל, על שנטלתי את הלולב. ואומר (זכריה יג ו) אשר הוכיחתי בית מאהבי, המכות האלה גרמו לי לאהב לאבי שבשמים. הרי פירש רבי נתן כי האהבה מסירת הנפש על המצוה. והכתוב ודאי על עבודה זרה כי בה נתחייבנו ביהרג ואל יעבור בכל הזמנים לעולם, אבל הרחיב הענין לכל המצות, לפי שבשעת השמד אנו נהרגין על כולם מן הכתוב האחר ולא תחללו את שם קדשי (ויקרא כב לב).

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ. [כ,ח]

כתב רש"י בפירוש זכור: "תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לו חלק יפה יהא מזמינו לשבת". וזו ברייתא היא ששנויה במכילתא (כאן) כך: רבי אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון אומר, זכור את יום השבת לקדשו, תהא זוכרו מאחד בשבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מתקינו לשבת".

אבל בלשון יחיד שנויה, ואינה בהלכה, שהרי בגמרא (ביצה טז.) אמרו: "תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, כיצד, מצא בהמה נאה אומר תהא זו לכבוד שבת, למחר מצא אחרת נאה הימנה מניח השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו, כל מעשיו היו לשם שמים, שנאמר (תהלים סח ב) ברוך ה' יום יום יעמס לנו. תניא נמי הכי, בית שמאי אומרים בחד בשביך לשבתך, ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום יעמס לנו". [והלכה כדברי בית הלל – ולמה נקט רש"י כשיטת שמאי הזקן?]

הרא"ם הליך בעד רש"י, שרק במאכלים נחלקו שמאי והלל, אבל בחפצים גם הלל מודים לשמאי.

אולם **המהר"ל בגר"א** דחה את דבריו ודייק שגם בחפצים נחלקו. ותירץ ששיטתו של הלל היא דוקא ב'לקח' כלי, שיש לו בו צורך. אבל כש'נזדמן' לו כלי, שאז אינו צריך לו בחול, היה גם הלל מתקינו לשבת.

האור זרוע כתב [דיני ערב שבת סימן י"ח, והובאו דבריו ב"דרכי משה" סימן ר"נ] שמצוה לעשות כבית שמאי ואף הלל מודה בכך. ומחדש האדמו"ר בעל "שפת אמת" מגור [בחידושי ביצה טז.] כי גם לבית הלל ראוי וצריך לעשות כמנהגו של שמאי הזקן, אלא שלשיטת בית שמאי אסור לאכול ביום חול – כל עוד אין לו מאכל שכזה לשבת, ואילו לבית הלל מותר אם הוא צריך, אבל הכל מודים שכאשר יש לו שתי בהמות או שני חפצים – צריך להניח את הטוב שבהם לשבת, ומיושבים דברי רש"י.

בתשובותיו, מביא הגאון רבי אברהם שמואל בנימין סופר, בעל "כתב סופר", בשמו של אביו הגאון בעל "חתם סופר" [שו"ת כתב סופר או"ח סי' לח'], ביאור נפלא במחלוקתם של שמאי והלל, שעל פיו מתיישבת גם קושיית הרמב"ן על רש"י:

הלל היה מכוון בכל מעשיו לשם שמים על דרך מה שכתב הרמב"ם [הל' דעות פ"ג הל' ג] בכל דרך דעהו וכל מעשיו לשם שמים, ומכיון שהלל נתעלה למדרגה נשגבה זו שכל מעשיו היו לשם שמים – גם אכילתו בחול היתה מצוה והיה בטוח שיזמין לו ה' לשבת דבר אחר, כיון שגם באכילה זו מכוון למצוה. שמאי, לעומת זאת, לא היה בטוח ליבו תמיד שתהיה כוונתו רצויה לשם שמים, ולכן היה משמר מראשון בשבת לשבת. ולפי זה, הוסיף החת"ס ואמר, מה נאמר אנחנו אחריו – אם שמאי לא היה בטוח בעצמו שתהיה כוונת כל אכילה לשם שמים! ומשום כך, קל וחומר משמאי, שעלינו לנהוג כמותו ולשמור כל מאכל או חפץ יפה לשבת, ולא לסמוך שיזמינו לנו מן השמים חפץ או מאכל אחרים.

לא תִרְצַח לא תִנְאֹף לא תִגְנוֹב לא תַעֲנֶה בְרַעַךְ עַד שְׁקֶר. [כ, יג]

כּן סדר המצות בחומרן ועונשן כד הוא, אחר עבודה זרה שפיקות דמים, ואחרי כן גלוי עריות ואחר כך הזהיר גנבת נפש ועדות שקר והגזל. ומי שלא יחמוד לא יזיק לעולם לחברו. והנה השלים כל מה שאדם חייב בשל חברו, ואחר כך יבאר המשפטים בפרט, כי המתחייב לחבירו במשפט מן המשפטים אם לא יחמוד ולא יתאוה למה שאינו שלו ישלם מה שעליו הנה עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם כי כבד את אביך כבוד האל כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה ונשארו חמשה לאדם בצרכו וטובתו.

מוקדש: לרפואת האברך החשוב - ישראל ישעיהו בן ציפורה פיגא מירל - בתושח"י

מיועד לעורר לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן

להערות הארות והצטרפות V0527174410@GMAIL.COM